

УДК 37.091.33:811.512.154-057.875
DOI: 10.36979/1694-500X-2026-26-6-88-91

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ГОСУДАРСТВЕННОМ ЯЗЫКЕ У СТУДЕНТОВ – НОСИТЕЛЕЙ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ

К.А. Биялиев

Аннотация. Рассматривается актуальная проблема недостаточного уровня владения академическим и профессиональным регистрами кыргызского языка у студентов-носителей в вузах неязыкового профиля. Доказывается, что существующая система преподавания, ориентированная на общую грамотность, не отвечает задачам подготовки конкурентоспособного специалиста, способного осуществлять профессиональную деятельность на государственном языке. На основе анализа типичных дефицитов в речевой практике студентов предлагается модель перехода к предметно-языковому интегрированному обучению (CLIL). Особое внимание уделяется развитию навыков профессиональной коммуникации, академического письма и работы с терминосистемой. Результаты исследования могут быть использованы для модернизации учебных программ.

Ключевые слова: кыргызский язык для носителей; профессионально-ориентированное обучение; предметно-языковое интегрированное обучение; неязыковые специальности; высшее образование; дефицит учебной литературы.

ТИЛДИК ЭМЕС ЖОЖДОРДО КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕ СҮЙЛӨГӨН СТУДЕНТТЕРДИН МАМЛЕКЕТТИК ТИЛДЕ КЕСИПТИК-ТИЛДИК КОМПЕТЕНЦИЯСЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

К.А. Биялиев

Аннотация. Макала тилдик эмес профилдеги жогорку окуу жайларында кыргыз тилинде сүйлөгөн студенттердин академиялык жана кесиптик регистрлерди билүү деңгээлинин жетишсиздиги сыяктуу актуалдуу көйгөйгө арналган. Жалпы сабаттуулукка багытталган учурдагы окутуу системасы мамлекеттик тилде кесиптик ишмердүүлүктү жүргүзүүгө жөндөмдүү атаандаштыкка жөндөмдүү адисти даярдоо милдеттерине жооп бербей тургандыгы далилденет. Студенттердин сүйлөө практикасындагы типтүү кемчиликтерди талдоонун негизинде предметтик-тилдик интеграцияланган компетенцияга (CLIL) өтүү модели сунушталат. Кесиптик коммуникациянын, академиялык жазуунун жана терминдер системасы менен иштөөнүн көндүмдөрүн өнүктүрүүгө өзгөчө көңүл бурулат. Изилдөөнүн жыйынтыктары окуу программаларын модернизациялоо үчүн колдонулушу мүмкүн.

Түйүндүү сөздөр: кыргыз тилинде сүйлөгөндөр үчүн кыргыз тили; кесипке багытталган окутуу; предметтик-тилдик интеграцияланган компетенцияга; тилдик эмес адистиктер; жогорку билим; окуу адабияттарынын тартыштыгы.

FORMATION OF PROFESSIONAL LANGUAGE COMPETENCE IN THE STATE LANGUAGE AMONG NATIVE KYRGYZ-SPEAKING STUDENTS IN NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES

K.A. Biialiev

Abstract. The article deals with the urgent problem of the insufficient level of proficiency in the academic and professional registers of the Kyrgyz language among native-speaking students in non-linguistic universities. It is argued

that the existing teaching system does not meet the challenges of training a competitive specialist capable of carrying out professional activities in the state language. Based on the analysis of typical deficits in students' speech practice, a model of transition to content and language integrated competence (CLIL) is proposed. Special attention is paid to the development of professional communication skills, academic writing, and work with terminology systems. The results of the study can be used to modernize curriculum.

Keywords: Kyrgyz language for native speakers; professionally oriented teaching; Content and Language Integrated Learning; non-linguistic specialties; higher education; shortage of educational literature.

Кыргыз Республикасынын тил саясатын ишке ашыруу контекстинде жогорку окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрүнүн мамлекеттик тилди билүү сапаты маселеси өзгөчө мааниге ээ. Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн улуттук программасы анын коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндө, анын ичинде кесиптик коммуникацияда толук кандуу иштешин камсыздоо милдетин коёт [1]. Кыргыз тили өздөрүнүн эне тили болгон студенттердин кесиптик кыргыз тилин билүү деңгээлинин төмөндүгү парадоксалдуу кырдаал болуп саналат. Изилдөөчүлөр көптөгөн мектеп бүтүрүүчүлөрү анын академиялык жана кесиптик регистрлерин колдонууда чектелген көндүмдөрдү көрсөтүп жаткандыгын белгилешет [2]. Бул мыйзамдык талаптар менен келечектеги адистердин мамлекеттик тилди колдонуунун реалдуу жөндөмдүүлүгүнүн ортосунда ажырымды жаратат.

Көптөгөн адистиктер боюнча кыргыз тилиндеги сапаттуу окуу адабияттарынын тартыштыгы көйгөйгө өзгөчө курчутук берет. У.А. Асанов белгилегендей, терминологиялык системаларды өнүктүрүү жана профилдик дисциплиналар үчүн окуу китептерин түзүү приоритеттүү милдет бойдон калууда [3].

1. Көйгөйдү диагностикалоо

Кесиптик-тилдик компетенциянын типтүү кемчиликтери. Тилдик эмес адистиктердин студенттеринин сүйлөө практикасын талдоо туруктуу кемчиликтерди бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет. Биринчиден, кесиптик чөйрөдө лексикалык запастын чектелгендиги байкалат. Юрист-студенттер кодекстердин беренелерин кыргыз тилинде чечмелөөдө кыйынчылыктарга дуушар болушат, негизги терминдердин маанилерин ар дайым туура түшүнө беришпейт [4]. Студенттердин олуттуу бөлүгү маанини тактоо үчүн орус тилдүү версияларга кайрылууга аргасыз.

Экинчиден, академиялык жазуу жаатында кыйынчылыктар аныкталат. Кыргыз тилинде

иштерди жазууда студенттер илимий стилдин көндүмдөрүнүн калыптана электигин көрсөтүшөт: логикалуу аргументацияны кура билбөө, шилтемелерди туура жолжоболоштура албоо. Көйгөй сапаттуу илимий тексттердин үлгүлөрүнүн жоктугунан күчөйт.

Үчүнчүдөн, оозеки кесипке багытталган айтымдарды жаратууда кыйынчылыктар келип чыгат. Экономист-студенттер бизнес-планды кыргыз тилинде сунуштай алышпайт, инженерлер техникалык процесстерди сүрөттөөдө кыйналышат. Бул тилди кесиптик контексттерде колдонуу практикасынын жоктугу менен байланыштуу [5].

Төртүнчүдөн, стратегиялык компетенциянын калыптана электиги байкалат. Коммуникативдик кыйынчылыктарда студенттер компенсатордук стратегияларды колдонуунун ордуна, орус тилине өтүүнү артык көрүшөт.

Окуу адабияттарынын тартыштыгы көйгөйү. Окуу-методикалык камсыздоону талдоо профилдик адистиктер боюнча адабияттардын туруктуу тартыштыгын белгилөөгө мүмкүндүк берет. Ошону менен бирге, акыркы эки он жылдыкта кыргыз тилиндеги окуу адабияттарынын олуттуу массиви түзүлдү.

Юридикалык адистиктер үчүн М.Б. Татенов жана М.Б. Татенова «Юридикалык практика. Документтердин үлгүлөрү» (2019) окуу куралы менен олуттуу салым кошушкан [6]. К.А. Биялиевдин жетекчилиги астында кыргыз жана орус тилдериндеги параллелдүү тексттер камтылган тексттер жыйнагы (2022) маанилүү ресурс болуп саналат [4].

Экономисттер үчүн Э. Мамбетөмүровдун «Экономика тарыхы» (2010) окуу китеби [7] жана «Кыргыз Республикасынын финансысы» (2004) окуу куралы [8] даярдалган.

Раззаков атындагы КМТУда инженердик адистиктер үчүн Т. Джунуевдин редакциясы астында «Электроэнергетикалык

системдер жана тармактар» (2019) [9] жана Ж.С. Иманакунованын окуу куралдары [10] түзүлгөн.

КРСУнун архитектура кафедрасында Р.М. Муксинов, Р.Д. Муксинова, Э.З. Тургумбекова тарабынан зодчествонун тарыхы боюнча эмгектер сериясы түзүлгөн [11]. Д.Д. Иманкуловдун, О.В. Воличенконун жана К.А. Амангабаеванын басылмалары архитекторлор үчүн баалуу материал болуп саналат.

Педагогдор үчүн А.С. Раимкулова «Педагогикалык чеберчиликке жүз кадам» (2006) окуу куралын даярдаган [12]. Лингвистикада И.М. Жороев, Г.К. Рысбаева [13], А.Т. Джаманкулова активдүү иштеп жатышат.

КММАда А.А. Орозалиеванын окуу куралдары [14], М. Жэналиевдин медициналык терминдер сөздүгү басылып чыккан.

Бирок бул басылмаларды колдонуу фрагментардуу бойдон калууда. Кесиптик тексттерди жалпы тилдик багытты сактаган «Кыргыз тили» курсуна интеграциялоо көйгөйү бар. Көптөгөн басылмалар электрондук форматта жеткиликтүү эмес.

2. Компетенцияны калыптандыруунун теориялык негиздери. Кемчиликтерди жеңүү үчүн окутуунун методологиялык негиздерин кайра ойлоону зарыл. Жалпы сабаттуулукка багытталган салттуу мамиле адисти даярдоо милдеттерине жооп бербейт. Теориялык база катары Д. Койл, Ф. Худ жана Д. Марштын предметтик-тилдик интеграцияланган окутуу (CLIL) концепциясы кызмат кыла алат [15]. Концепция боюнча, тил таанып-билүү жана коммуникация куралы катары чыгат. CLILдин негизги принциптери: мазмун менен тилдин интеграциясы, когнитивдик тартылуу, материалдардын аутентикалыгы.

Кыргыз тилинде сүйлөгөн студенттер үчүн бул кесиптик дискурсту өздөштүрүүнү билдирет. А.Н. Щукин көрсөткөндөй, кесипке багытталган окутуу ишмердүүлүк чөйрөсүн чагылдырган материалда курулат [16].

3. Методикалык модель. Диагностикалык талдоонун жана CLILдин негизинде төрт компонентти камтыган кесиптик-тилдик компетенцияны калыптандыруу модели иштелип чыкты.

Максаттуу компонент. Максат – кесиптик милдеттерди чечүү үчүн кыргыз тилин

эффективдүү колдонуу жөндөмүн калыптандыруу. Милдеттер:

- терминологиялык тезаурусту калыптандыруу;
- кесиптик тексттерди окуу көндүмдөрүн өнүктүрүү;
- продуктивдүү кесиптик сүйлөөнү өнүктүрүү;
- академиялык жазуу көндүмдөрүн калыптандыруу;
- стратегиялык компетенцияны өнүктүрүү.

Мазмундук компонент. Мазмун кесиптик муктаждыктар менен аныкталат жана камтыйт:

- тематикалык-кырдаалдык модуль (типтүү баарлашуу кырдаалдары);
- тексттик модуль (аутентикалык кесиптик тексттер);
- тилдик модуль (терминология, грамматикалык конструкциялар);
- социомаданий модуль (кесиптик этикеттин нормалары).

Тексттерди тандоодо учурдагы окуу адабиятын колдонуу зарыл [4, 6, 7, 8, 9, 11].

Процессуалдык компонент. Негизги методдор:

- кесиптик тексттерди талдоо;
- кейс-метод;
- ишкердик жана ролдук оюндар;
- долбоордук ишмердүүлүк;
- академиялык жана ишкердик тексттерди жазуу.

Маанилүү шарт – «Кыргыз тили» курсун профилдик дисциплиналар менен интеграциялоо, мазмунду координациялоо, тапшырмаларды биргелешип иштеп чыгуу.

Баалоо-жыйынтыктоочу компонент. Баалоо камтыйт:

- тапшырмалардын аткарылышын учурдагы көзөмөлдөө;
- жазма иштердин портфолиосу;
- жыйынтыктоочу аттестация (долбоорду же квалификациялык ишти кыргыз тилинде коргоо).

Критерийлер: терминологияны колдонуунун толуктугу, логикалуулук, нормаларга ылайык келүү, коммуникативдик эффективдүүлүк.

Ошентип, мамлекеттик тилди эффективдүү билүү атайын калыптандырылуучу компетенция

катары каралышы керек. Диагностикалык талдоо курсун кесиптик муктаждыктарга жетиштүү багытталбагандыгы жана адабияттардын тарыштыгы менен шартталган туруктуу кемчиликтердин бар экендигин күбөлөндүрөт.

Акыркы эки он жылдыкта билим берүү процессине интеграцияланышы керек болгон окуу басылмаларынын массиви түзүлдү. М.Б. Татеновдун, М.Б. Татенованын, Э. Мамбетөмүровдун, С.А. Турсунованын, А.Р. Рахматовдун, Р.М. Муксиновдун, Р.Д. Муксинованын, Э.З. Тургумбекованын, Ж.С. Иманакунованын эмгектери кесиптик тезаурусту калыптандыруу үчүн негиз түзөт.

CLIL принциптериндеги сунушталып жаткан модель «Кесиптик кыргыз тили» курсуна өтүүнү болжолдойт. Ишке ашыруу мазмунду жаңыртууну, жаңы окуу-методикалык комплекстерди түзүүнү жана адабияттарга электрондук форматта жетүүнү кеңейтүүнү талап кылат. Бул атаандаштыкка жөндөмдүү адистерди даярдоо боюнча социалдык заказды аткарууга мүмкүндүк берет.

Поступила: 06.02.2026;

рецензирована: 20.02.2026; принята: 24.02.2026.

Адабияттар

1. Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн улуттук программасы... КР Президентинин 13.04.2021 № ПЖ 142 Жарлыгы.
2. Орусбаев А.О. Кыргызстандагы эки тилдүүлүктүн жана көп тилдүүлүктүн өнүгүү факторлору / А.О. Орусбаев, Э.Б. Акматалиева // КРСУ Жарчысы. 2007. Т. 7. № 7. 60-65-б.
3. Асанов У.А. Юридикалык терминологияны өнүктүрүү көйгөйлөрү / У.А. Асанов // КРСУ Жарчысы. 2020. Т. 20. № 11. 102-106-б.
4. Биялиев К.А. ж.б. Кыргыз тили: Юристер үчүн тексттер жыйнагы / К.А. Биялиев ж.б. Бишкек: КРСУнун басмасы, 2022. 73 б.
5. Гальскова Н.Д. Чет тилдерди окутуу теориясы / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. М.: Академия, 2014. – 336 б.
6. Татенов М.Б. Юридикалык практика / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова. Ош: ОшМУ, 2019. 172 б.
7. Мамбетөмүров Э. Экономика тарыхы / Э. Мамбетөмүров. Бишкек: КУУ, 2010. 118 б.
8. Турсунова С.А. ж.б. Кыргыз Республикасынын финансысы / С.А. Турсунова ж.б. Бишкек: КУУ, 2004. 194 б.
9. Джунуев Т.А. ж.б. Электроэнергетикалык системдер / Т.А. Джунуев ж.б. Бишкек: Техник, 2019. 130 б.
10. Иманакунова Ж.С. Электр энергетикалык системалардын ишенимдүүлүгү / Ж.С. Иманакунова, К.А. Сатаркулов. Бишкек: Техник, 2012. 136 б.
11. Иманкулов Д.Д. Архитектурно-градостроительное наследие Кыргызстана / Д.Д. Иманкулов. Бишкек: КРСУнун басмасы, 2021. 248 с.
12. Раимкулова А.С. Педагогикалык чеберчиликке жүз кадам / А.С. Раимкулова. Бишкек: КУУ, 2006. 58 б.
13. Рысбаева Г.К. Түрк тилдериндеги культтук фразеологиздер / Г.К. Рысбаева. Бишкек: КУУ, 2017. 398 б.
14. Орозалиева А.А. Медицианын тарыхы / А.А. Орозалиева. Бишкек: КГМА, 2014. 82 б.
15. Coyle D. CLIL: Content and Language Integrated Learning / D. Coyle, P. Hood, D. Marsh. Cambridge: CUP, 2010. 184 p.
16. Щукин А.Н. Орус тилин чет тил катары окутуу методикасы / А.Н. Щукин. М.: Высшая школа, 2003. 334 с.